

etsi mutuum sit gratuitum sine usuris, ut est de mente Doctor. in l. 1. C. si adversus creditor. ubi Salic. et quia lex ista, et alia jura generaliter loquuntur, et indistincte; et in hoc etiam inclinatur Joann. de Imol. in cap. 1. de deposito, col. 8. licet ibi referat aliquos sentientes aliud: sed tene quod dixi, quia ista lex Partitæ intelligi non potest de mutuo feneratorio; nam reprobatæ sunt uxore per istas Partitarum leges, sicut per jus Divinum, et Canonicum: unde licet Doctor. communiter velint, quod l. 1. C. si adversus creditor. intelligatur de mutuo feneratorio, tamen, secundum hanc legem, tu tene quod dixi, tam in Ecclesia, quam in minore, et in aliis hic positus. Et an dispositio hujus legis habeat locum in contractu emptionis inito cum Ecclesia, seu in alio contractu præter mutuum, vide Innocent. quod non, et ibi Abbat. in cap. 1. de depos. Bald. Bart. et alii in dict. authent. hoc jus porrectum, et istam dicit communem opinionem Decii cons. 56. col. 4. et tenet etiam Paul. de Cast. in dict. 1. Civitas, licet contrarium tenet Card. in Clem. 1. quæst. 50. de reb. Eccles. Alex. cons. 4. circa fin. vol. 5. vide infra ead. l. in gloss. fin.

(3) Del Rey. Nota bene, quia non ita reperies expressum de jure communi; et nimirum, quia cum bona Regni regantur per administratores, gaudet Rex privilegio minoris l. fin. tit. fin. Partit. 6.

(4) Al menor. Adde l. C. si adversus creditor. et l. 1. C. quando ex fact. tutor. et idem dic in Civitate, ut in ista lege colligitur, et in l. Civitas 27. D. si certum petat. ubi et Gloss. quod idem de omnibus collegiis, et intellige, ut ibi per Bart. Bald. et Alexand.

(5) Poder. Facit l. habebat 15 in princ. D. de iustitor. act. et notat Bart. in dict. 1. Civitas

(6) O Villa. Quid si mutuum factum fuit ipsi Civitati, vel collegio decurionum, quod representat universitatem, juxta notata per Gloss. C. quæ sit long. consuet. in rubrica, vel de mandato ipsius Civitatis, seu habenti mandatum à Civitate ad recipiendum mutuum? Bart. in dicta l. Civitas, quem communiter Doct. sequuntur, tenet quod tunc obligabitur Civitas, et tenebitur, etsi creditor non probet verum in utilitatem Civitatis. Movetur, quia sicut Civitas obligatur delinquendo, ut in l. metum 9. §. animadvertendum, D. quod metus causa, sic et contrahendo: quia et Civitas cum habeat potestatem legis condendæ, potest facere legem, quam vult, in alienatione rerum suarum. l. prohibere 3. §. planè 4. D. quod vi, aut clam, et sic talis contractus habebit vim legis, l. Cæsar 15. D. de publican. l. pen. C. de donat. inter virum, et uxorem. Et ista lex nostra non videtur huic dicto obstare; imò ipsa loquitur, quando aliquis recipit mutuum nomine Civitatis; nam si Civitas ipsa recipiat, vel de mandato ejus recipiatur. Bene tamen verum est, quod si Civitas sit læsa, quia pretium non fuit conversum in ejus utilitatem, quod potest petere in integrum restitutionem; et tunc nisi creditor probet pecuniam fuisse versam in utilitatem Civitatis, non tenebitur petita restitutione, secundum Doct. in dict. 1. Civitas, signanter per Alexand. et probatur in l. 1. et 2. C. si adversus creditor. Fortè tamen potest dici, quod in Civitatibus istius Regni non practicabitur istud dictum Bart. cum non sint liberæ Civitates, prout sunt Civitates Italiæ, de quibus loquitur Bart. quæ habent potestatem legis condendæ; imò siue auctoritate, et confirmatione Regia, nulla possunt condere statuta, ut habetur in volumine Pragmaticarum in Capitulis Correctorum, et solus Rex in isto Regno potest condere legem, ut in l. 12. tit. 1. Partit. 1. unde non esset necessaria Civitati petitio restitutionis, et si non probaretur à creditore in ejus utilitatem verum, non teneretur. Et certè etiam in terminis juris communis non videtur verum dictum Bart. distinguens, an recipiat Civitas, vel ejus administrator; cum militet eadem ratio, ex quo universitas civium regitur per decuriones, et alios, maxime quia fundamenta Bart. non sunt urgentia, et eis respondent Moderni, ut tradit Alexand. in dict. 1. Civitas. Cogita, et adde, quod et similiter debitor Civitatis, qui solvit thesaurario Communis, tenetur probare verum esse in utilitatem Civitatis; aliàs non liberatur: vide l. unic. C. de solut. et liberat. debitor. civil. lib. 11.

(7) En su pro. Non ergo sufficere probare instantem necessitatem; nisi et probetur in utilitatem Ecclesiæ, Regis, Civitatis, vel minoris fuisse verum; quæ fuit opinio Gloss. in §. si vero quis, in authent. de alienat. et empt. collat. 9. super verbo profecerunt, et approbatur communiter secundum Jason. in dict. 1. Civitas. Neque intelligas, quod ista lex velit, quod sit necesse probare ista duo simul, scilicet, quod instabat necessitas, et quod pecunia fuit utilis; quia sufficit ultimum: sed voluit hæc, ut non esset sufficiens probatio, si

primum tantum probaretur. Vel dic, quod si creditor probet de necessitate instanti, et quod post mutuum à se factum Ecclesia; vel alius ex istis consequitur est liberationem ab illa necessitate; licet non probetur ita clarè, quod ex pecunia mutuata fuit subventum tali necessitati, sufficere: nam ratione proximitatis temporis præsumitur, quod de illa pecunia se liberavit, vel prædia comparavit, l. si ventri 24. §. fin. D. de reb. auctorit. jud. possid. et tenet Angel. in dict. authent. in §. hoc etiam, col. 2. ad fin. et Alber. qui allegat Azon. in authent. hoc jus porrectum, col. 3. C. de Sacr. Eccles. et quod habetur in l. fin. D. de exercitor. procedit in suo casu propter utilitatem navigantium, et illo casu sufficit probare instantem necessitatem etiam in istis privilegiatis, secundum Bald. in rub. C. de exercitor. col. pen. et Ang. in dict. §. hoc etiam, et Jaso in dict. 1. Civitas, col. fin. licet Alex. ibi voluit etiam hoc casu solam probationem instantis necessitatis non sufficere. Et advertet, quod in mutuo, et deposito est ista specialitas, ut requiratur, ita exacta probatio; in aliis verò contractibus non requiritur, ut dixi supra eod. in gloss. super verbo à la Eglefia. Requiritur tamen probatio instantis necessitatis, et sic aliquæ conjecturæ de versione in utilitatem, secundum lon. in cap. 1. de depos. quem sic declarat, et intelligit Angel. in dict. §. hoc etiam, col. fin. et Paul. de Cast. cons. 2. vol. 1. incipit visis omnibus, ad fin. pen. col. versic. neque obstat, et sic concordari possunt opiniones, de quibus dixi in dict. gloss. 6. facit etiam ad hoc, quod habetur in l. 8. tit. 15. infra ead. Partit. Et an requiratur, quod ista utilitas duret, vel an sufficiat, quod utiliter sit gestum, licet non duret utilitas, vide Innoc. et Abb. in cap. quod quibusdam, de fidejussor. et Angel. in dict. §. hoc etiam: et satis videtur in ista lege probari, quod sufficere si à principio fuit utile, licet non duret, cum dicit, entro en su pro: sed intellige, ut per Innoc. ubi supra, et Abb. ibi col. pen. ubi exemplificat, quando particularis de Ecclesiæ recepit mutuum, quod convertit in necessaria alimenta ministrorum Ecclesiæ: nam licet non duret hæc utilitas, nihilominus Ecclesia est locupletior, quia si non haberet pecuniam mutuam, expendisset de suo: vide Alber. in dict. authent. hoc jus porrectum, col. 3. vers. consuevit queri.

LEY IV. — Del prestamo que es fecho a los hijos, que son en poder de su padre, o de su abuelo (a).

Si demientra que estuviere el hijo, o el nieto en poder del padre, o de su abuelo (b), tomare prestado (1) de otro, sin mandado de aquel en cuyo poder esta, non es tenudo (2) el hijo, nin el padre (3), de tornar tal emprestamo; ni el fiador (4) del hijo, maguer lo ouiesse dado: pero si el hijo tornasse aquella misma cosa que le ouiesse emprestado, o otra tal que non fuesse de los bienes de su padre (5), o de su abuelo, valdra, si lo fiziere; e non gelo podria el padre vedar. Otrosi dezimos, que si el hijo, o el nieto, estando en poder de su padre, o de su abuelo (c), si a la sazón que tomasse la cosa emprestada, le preguntassen (6) si auia padre, o abuelo, o alguno de los otros ascendientes, en cuyo poder estuviessse, e lo negasse (7), diciendo que non; que por tal mentira (8) que dixo, e nego la verdad, es tenudo de pechar aquello que tomo emprestado. Otrosi dezimos, que qualquiera que tuiesse algund officio publicamente, del Rey (9), o de otro Señor, o de algund Concejo; o el que fuesse menestral de qualquier menester, que vsasse a labrar publicamente; o tuiesse tienda de cambio, o de paños, o de otra mercaderia, en que vsasse a labrar, e a mercar, bien assi como ome que non esta en poder de otro; porque creen los omes (10), que este atal que estava sobre si, es tenudo de pagar lo que tomare emprestado, maguer que este en poder de otro. Eso mismo dezimos, quando aquel que es en poder de otro, es Cauallero (11) (d); que si algo tomare emprestado, tenudo es de lo pagar. E esto es, porque non

deue ome sospechar, que lo que tomo prestado, que lo despendio en malos vsos, mas en las cosas que pertenescen a Caualleria (12).

(a) L. 17, tit. 1, y L. 4, tit. 8, lib. 10 de la N. R.

(b) (c) Segun la L. 3, tit. 5, lib. 10 de la N. R., salen los hijos de la patria potestad casándose y velándose, y por lo mismo será muy raro el caso de hallarse algun nieto bajo la potestad de su abuelo.

(d) Es decir, militar; y téngase presente la glosa de Gregorio Lopez.

LEX IV. — Non tenetur parensolvere mutuum factum liberis in ejus potestate constitutis, neque ipsi liberi, nec eorum fidejussores tenentur. Si tamen ipsi liberi solverint de aliis, quam de parentum bonis, tenebit solutio; neque parens potest id prohibere: qui tamen negavit se filiusfamilias, vel exercens publicum officium, vel mercantiam; aut artificium, vel militiam, tenetur ex mutuo, ut paterfamilias. Hoc dicit.

(1) Prestado. Intellige de mutuo pecuniæ, ut in l. 1. D. ad Macedon. vel de mutuo frumenti, vel aliarum rerum consistentium in numero, pondere, vel mensura, si fuit ita datum, ut eis distractis uteretur pecunia, ut in l. item si 7. §. mutui dationem 5. D. eod. et requiritur vera numeratio, ut ista lex locum habeat, et non sufficeret ficta, vel interpretativa, l. si quis 5. §. is autem solus 5. D. eod. et l. quia quod, et l. si quis alii, et l. si filius, C. eod.

(2) Non es tenudo. Etiam in foro conscientie secundum Innoc. in cap. quia plerique, de immun. Eccles. et Abb. in cap. novit, de judic. col. 11. licet obligatio naturalis teneat filiumfamilias, l. quia naturalis 10. D. ad Maced. et etiam factus sui juris non tenetur, l. 1. D. eod.

(3) Padre. Etiam de peculo, l. pen. C. ad Macedon.

(4) Fiador. Vide l. sed si pater 9. §. non solum 3. D. ad Macedon.

(5) De su padre. Secus si de bonis patris, ut in l. si filiusfamilias 14. D. si cert. petat. et possetolvere filius de bonis castrensibus, quia in illis obligatur ex mutuo, l. 1. in fin. cum l. sequenti, D. ad Maced. vel ex pecunia sibi ab alio ad solvendum donata, l. sed si pater 9. §. 1. D. eod.

(6) Le preguntassen. Rectè ponitur hoc verbum, nam hoc ad diligentiam mutuantis incumbit, D. de regul. jur. l. qui cum alio 19. et quia imaginari debuit patrem vivere, cum sine ipso nemo nascatur, et presumitur vivere usque ad centum annos, l. fin. C. de Sacros. Eccles. secundum Ang. in l. 1. C. ad Macedon. Si tamen ex justa causa eum credit patremfamilias, licet nihil interrogaret, cessaret Senatusconsultum Macedonianum, et dispositio hujus legis, l. si quis patrem 5. D. eod. et ibi Bart. et l. pen. D. eod. quæ dicit de eo, qui scivit, vel scire potuit, et adde l. 1. C. eod.

(7) Elo negasse. Adde l. 1. C. eod. et procedit, sive negaverit cum dolo, vel sine dolo; si tamen mutuans habuit justam causam credendi, secundum Angel. in dict. l. 1. per l. pen. D. eod. loquitur tamen cum se patremfamilias asseruit: nam negare veritatem, non video quomodo fieri posset sine dolo.

(8) Mentira. Intellige, dum tamen mutuans illum nesciret filiumfamilias; nam si sciret, non juvaretur ex tali mendacio, D. de regul. jur. l. nemo 143. et l. qui se obtulit 43. D. de petit. hæredit. Angel. in dict. l. 1. qui dicit, idem esse, si fuisset deceptus ignorantia juris, vel simplicitate vana; nam non juvaretur mutuans, per l. si quis patrem 5. D. eod.

(9) Del Rey. Ut si habebat conducta vectigalia, seu Regia tributa, ut exemplificat l. 3. §. 1. D. eod. de qua ista sumpta est.

(10) Los omes. Adde l. 2. C. ad Maced. et l. 5. D. eod. dignitas tamen non facit cessare Macedonianum, l. 1. §. fin. D. ad Maced. etsi sit de illis, quæ liberant filium à patria potestate, secundum Gloss. in l. nepotes, D. de his, qui sunt sui, vel alien. jur. quam sequitur Salic. in dict. §. fin. reprobat gloss. ibi quæ voluit contrarium.

(11) Cauallero. Intellige usque ad quantitatem castrensis peculii, ut in l. 2. D. ad Maced. quia in hoc vice patrifamilias fungitur.

(12) A Caualleria. Adde l. fin. §. fin. ad Maced. et ex ista lege habes quatuor casus, in quibus cessat Macedonianum; vide alios in l. 2. C. eod. et duodecim refert Paul. de Castr. in l. sed Julianus, §. sed, et fin. D. eod. vide infra l. 5. et 6. adde alium notabilem casum, quem ponit Gloss. in l. frater à frater. D. de condic. indeb. in gloss.

magna, si duobus fratribus existentibus sub patria potestate, unus haberet peculium castrense, vel quasi, de quo mutaret alteri fratri, nam obligaretur naturaliter, et civiliter, et cessaret Macedonianum; quam gloss. ibi exaltat, et dicit unicam Jaso col. 15. et subdit rationem, quia ex hoc non speratur machinatio mortis patris, quæ fuit ratio Macedoniani, ut D. eod. l. 1.

LEY V. — Del prestamo que faze un ome menor de edad a otro (a).

Si alguno que fuesse menor (1) de veynte e cinco años, emprestasse alguna cosa a otro, que fuesse otrosi menor de edad, si este que tomo el prestido, lo metio en su pro, o le finco en saluo, tenudo es de lo tornar, a aquel que gelo presto. Mas si fuesse mayor de veynte e cinco años, tenudo es de lo tornar en todas guisas, quier lo meta en su pro, o le finque en saluo, o non. Otrosi, todo emprestido que sacare el que estuviere en poder de otro, si lo metiere en pro de aquel, en cuyo poder estuviere; assi como en casar (2) alguna su hermana, o en comer, o en vestir a su mismo, o en otra cosa, que fuesse menester a la otra compañía que auia de gobernar, o de aprouchar aquel en cuyo poder esta; dezimos, que tal emprestido como este, tenudo es de lo pagar el que lo tomo, o aquel en cuyo poder esta.

(a) L. 17, tit. 1, lib. 10 de la N. R.

LEX V. — Tenetur minor ex mutuo sibi ab alio minore facto, si in ejus utilitatem sit conversum. Item tenetur pater, si filiusfamilias mutuum in ejus utilitatem convertat, ut in nuptiis sororis, vel ejus, aut patris vel familiae alimentis. Hoc dicit.

(1) Menor. Idem si esset major, vide supra eod. l. 5.

(2) En casar. Adde l. item si 7. §. sed et si filiusfamilias 2. D. ad Maced. et §. proinde 12. et l. 2. et l. Macedoniani 5. C. eod. l. filiusfamilias. 17.

LEY VI. — Del prestamo que es fecho al hijo, o al nieto, que esta en poder de su padre, o de su abuelo (a), con otorgamiento de aquel en cuyo poder esta (b).

Sacando emprestado el que esta en poder de otro, con sabiduria, o con mandamiento de aquel en cuyo poder es; o maguer non le manda sacar, si esta delante (1), o lo consiente; o si lo saca a otra parte, e gelo embia a dezir por carta (2), o de otra guisa, o lo otorga (3); o si paga (4) despues alguna partida de la debda; dezimos, que tenudos son de pagar tal prestamo, el que lo saca, o aquel en cuyo poder esta. Otrosi dezimos, que el que tomasse emprestado, estando en poder de otro, si despues que fuesse de edad complida, e saliesse de poder de aquel que lo auia en guarda, pagasse alguna partida (5) del debdo, que tenudo es por ende, de pagar todo lo al que finca. Otrosi dezimos, que si alguno que esta en poder de otro, va en mandaderia (6), o en Escuela (7), e saca alla algund emprestido, que tenudo es de lo pagar el, o aquel en cuyo poder esta, fasta en aquella quantia, a lo menos, que pudiera despenden en comer, e en vestir, e en las otras cosas que le serian menester, fincando en su poder (8), e en su casa. E aun demas (9), quanto asmaren que le podria costar el loguero de la casa en que morasse, e lo que aurién a dar a su Maestro, e a despenden en las otras cosas (10), que serian menester por razon de su Estudio, e de aquella mandaderia en que fuesse.

(a) Véase nuestra nota 2.ª a la L. 4 de este mismo título.

(b) Ley única, tit. 16 del Ord. de Alc. — LL. 4 y 17, tit. 1, y L. 4, tit. 8, lib. 40 de la N. R.

LEX VI.—Si existens in alterius potestate accipiat mutuum, patre, vel domino presente, vel consentiente, vel eo mandante, vel postea partem debiti solvente, tenentur recipiens, et consentiens, seu mandans ad solutionem. Item si factus pater familias, et major ætate solvit partem mutui, quod recepit cum esset in potestate patris, tenentur totum solvere. Item ad mutuum, quod filiusfamilias recepit in scholis, vel legatione pro expensis necessariis, tenetur ipse, et pater. Hoc dicit.

(1) *Si esta delante.* Concordat l. si tamen 12. et l. item si 7. §. inter dum 11. vers. quamquam, in fin. D. ad Macedon. si enim sciens non prohibet, consentire videtur.

(2) *Por carta.* Adde l. si filiusfamilias, pater absente 16. D. ad Macedon. debet enim, receptis litteris, contradicere, ut ibi, et facit text. in Clement. 1. de procurat. de procuratore, qui recepit litteras mandati, et statim non contradixit, quod tenetur acceptare, seu videtur acceptare mandatum: et facit, secundum Angel. in dict. l. sed si filius, pro litteris pagamentorum, quæ mittuntur quotidie mercatoribus, ut eo ipso, quod littera lecta est, et recepta, videtur approbata, nisi contrarium protestatus: et adde notata per Bart. in l. quo enim, D. rem rat. haber. et in l. cum tabernam, §. 1. per illum text. D. de pignor. et Bald. in l. si absentis, col. 2. C. si cert. petat. et in l. fin. C. ad Macedon. et Bart. in l. Titius Sejo, D. de constit. pecun. et Bald. in rubrica C. de fide instrument. col. 10. vers. quæro quid de litteris transmissis, ubi dicit, quod recipiens litteras, et non contradicens, videtur fateri vera esse contenta in eis.

(3) *O lo otorga.* Ratum habendo, l. fin. in princ. C. ad Macedon.

(4) *O si paga.* Adde l. item si 7. §. fin. D. ad Macedon.

(5) *Pagasse alguna partida.* Adde dict. l. item si 7. §. fin. in fin. et l. 2. C. eod. tit. ubi per Gloss. quid si det pignus, et in l. sed si pater 9. D. eod. in princ.

(6) *Mandaderia.* Hoc est, legationis causa, ut in l. Macedoniani 3. D. ad Macedon. et idem dic, si causa mercantiæ. vel alia simili causa: nam hoc gratia exempli ponitur: l. 1. §. quod vulgo 25. D. de vi, et vi armat. secundum Cyn. Angel. et Alber. in dict. l. Macedoniani.

(7) *O en Escuela.* Adde l. item si 7. §. quod dicitur 15. et ibi bonam gloss. ponentem in hoc notabiles questiones, D. ad Macedon. et l. Macedoniani 5. C. eod. et vult. Gloss. in dict. §. quod dicitur, procedere hoc, etiam si filius studeat contra voluntatem patris; quod intellige secundum Alber. et Angel. ibi, dum tamen filius sit habilis ad studium, et consideratis facultatibus patris, et alia familia ejus, secundum Guilielm. et Alber. ibi.

(8) *Fincando en su poder.* Ad istas expensas necessarias, et quas pater fecisset domi cum filio, si mutuatur filio, tenebitur pater, etiam si sit contra voluntatem patris: in studio, etiam si non sit habilis, ut vult Gloss. et ibi Ang. in dict. §. quod dicitur.

(9) *Eaun demas.* Intellige, si sit habilis ad studium, ut dixi in gloss. super parte in Escuela, vel etiam, si non fuisset habilis, si pater possidet eum in studio, quia sibi debet imputari: vide Alberic. in dict. §. quod dicitur: et limita, nisi notorium esset creditori, filium non studere, quem pater crederet bene studere: quia tunc dabitur exceptio patri, argum. l. si cum Cornelius 82. et l. cum quis 58. §. 1. D. de solution. et vult Alberic. ubi supra. Hodie verò vide legem novam Caroli Regis nostri in Comitibus de Valladolid, anno Domini 1542. petitione 6. et cogitabis, nam fortè reducenda esset ad terminos hujus legis, et limitanda, quando in superflua expenderet illa, quæ ex mutuo, vel venditione accepit, ut dicit præcæmum illius capit.

(10) *Otras cosas.* Ut in libris; quia aquam haurit in eribro, qui leges addiscit sine libro, secundum Salic. post Gloss. in l. Macedoniani, C. ad Macedon. ubi etiam quærit, quid si filius recepit mutuum contra Senatusconsultum, sed postea convertit in emptionem librorum, utrum possit repeti; et tenet post Bald. quod non, per l. sed si pater, §. hoc Senatusconsultum, D. eod. et ibi vide per Alberic. quid si filius accepit mutuum in causam necessariam, sed postea lusit pecuniam: et vide l. 5. §. sed si sic accepit 9. D. de in rem verso.

LEY VII.—Del prestamo, que es fecho a aquel que esta en tienda de cambio, o de paños, por otro (a).

Cambiador, o mercador, que touiesse tienda de paños, o de algun otro menester, si encomendasse aquella tienda a otro, que non estuiesse en su poder (1), e dexandolo y como en su logar; si este atal tomare algund emprestido, por mandado (2) del otro que le dexa, o sin su mandado, e lo mete en pro (3) de aquel que lo y dexa; tal prestido como este, non es tenuto de lo pagar este que lo toma (4), mas aquel en cuyo logar estaua. Pero si non lo tomasse por su mandado, nin lo metiesse en su pro, estonce es tenuto de lo pagar aquel que lo tomo.

(a) L. 16, tit. 4, lib. 40 de la N. R.

LEX VII.—Præpositus mercantiæ meæ, vel officio, non tenetur de mutuo, meo mandato contracto per eum, sed ego teneor: idem, si sine mandato, si in meam convertitur utilitatem; sed si non convertitur, ipse solus tenetur. Hoc dicit.

(1) *Que non estouiesse en su poder.* Quid si esset filiusfamilias, vide l. item si 7. §. interdum 11. D. ad Macedon.

(2) *Por mandado.* Et videtur mandatum, si accipit in causam, in quam præpositus est, l. cuiusque 5. §. non tamen 11. D. de institor.

(3) *En pro.* Adde l. 1. et 2. C. de exercitor.

(4) *Este que lo toma.* Et sic habes, quod institor non tenetur pro eo, quod gessit tanquam institor, adde l. fin. et ibi Bart. D. de institor. ubi habetur, quod hoc intelligitur finito officio, nam eo durante conveniri posset tanquam institor; et ita intelligatur l. 1. §. est autem, D. de exercitor. et adde ad istam legem l. si pupilli 6. §. 1. D. de negot. gest. et Socin. cons. 454. vol. 2. ubi latè loquitur circa intellectum dictæ l. fin. et dictæ l. si pupilli, §. 1. Et nota multum istam legem in eo quod vult, quod non solum quando habuit mandatum ad recipiendas mutuo pecunias, non tenetur institor; verum etiam quando non habuit ad hoc mandatum; si tamen mutuum in utilitatem domini convertit, quod est singulare, neque memini me alibi legisse. Quid tamen si de receptione mutui non constaret, nise per confessionem institoris? an tunc tenebitur ipse institor, licet habuerit mandatum? Ang. in l. 4. in princ. D. de re judic. vers. istud autem limita, dicit, quod sic, et etiam Socin. in dict. cons. ver. octavus causa. Limita etiam, si institor specialiter se obligasset, seu fidem suam astrinxisset, ut in l. in eum 19. §. tabernæ 2. D. de institor. et vide per Socin. in dict. consil.

LEY VIII.—Quando deue ser tornada la cosa que fue dada emprestada, e en que logar (a).

Si alguna de las cosas que se pueden contar, o pesar, o medir (b), emprestasse vn ome a otro, señalando dia, o logar, a que gela deuia dar el debdor, tenuto es de gela pagar en aquel dia, e en aquel logar que puso con el. E si por auentura (1) no touiere de que le de otro tanto atal, como aquello que le fue prestado, deuele dar tanto precio porende, quanto montare, e valiere aquello que le presto. E deue ser contado segund valiera (2) otra tal cosa, como aquella que fue prestada, en aquella sazón, e en aquel logar, do la ouo de pagar. E si non fue señalado dia, nin logar, en que ouiesse de ser fecha la paga, deue ser contado, e asmado, segund que valiere (3) en aquel logar do le faze la demanda, a la sazón que gelo demandare despues en juyzio (4) (c).

(a) Ley única, tit. 16 del Ord. de Alc.—Ley 4, tit. 1, lib. 40 de la N. R.

(b) Véase nuestra nota 2.ª a la L. 1 de este título.

(c) Acerca de las reglas que hay en el cambio de las monedas cuando se recibe en unas y se devuelve en otras, convendrá ver las LL. del tit. 17, lib. 9, y la L. 19, tit. 1, lib. 40 de la

N. R., así como tambien los que desearen mayor instruccion pueden consultar á Larrea decis. 24. y á Retes l. 7. opuscul.

LEX VIII.—Si in termino præfixo mutuum non solvitur, post moram æstimatur quantum valet in loco ubi erat solvendum; sed non apposita die, nec loco, æstimatur secundum valorem tempore petitionis in iudicio factæ, et loci ubi petitur. Hoc dicit.

(1) *E si por auentura.* Probatur hic, quod ex causa necessaria sit condemnatio in eo, quod non fuit petitum. Tuius tamen est secundum Bart. in l. vinum, col. fin. D. si cert. pet. quod petatur mutuum: in illo genere, et qualitate, qua fuit mutuatum: et quia debitor posset esse in mora, et decrescere æstimatio, quod impleretur officium iudicis super æstimazione: et tunc semper erit sententia super petitis.

(2) *Segund valiera.* Nam intelligas de æstimazione, quæ parvo tempore duravit propter aliquam carestiam; sed de communi æstimazione, secundum Joan. de Imol. in l. pretia rerum, in fin. per illum text. D. ad Leg. Falcid. licet contrarium tenuit ibi Alex. et Jaso. in dict. l. vinum, col. 6. per aliqua motiva, quibus respondet Decius col. 2. in dict. l. vinum: teneas cum Joan. de Imol. Et quid è contra si debitor obtulit congruo loco, et tempore, et creditor noluit recipere? an in solutione reguleter secundum valorem rei tempore oblationis, et moræ creditoris, vide Jason. in dict. l. vinum, col. 4.

(3) *Segund que valiere.* Intellige de valore loci, ubi petitum est: ita tamen, si ibi poterat conveniri, ut in l. ratio 5. §. si per venditorem 5. D. de action. empt. et secundum gloss. fin. in dict. l. vinum: et crescit ista æstimatio à tempore moræ usque ad sententiam, et etiam post, deducto tempore quod datur iudicatis ad solvendum, secundum Bart. in l. 3. §. in hac, col. 5. et 6. D. commodati.

(4) *En juyzio.* Concordat l. fin. D. de conduct. tritic. quæ expressè loquitur de tempore, quo accipitur iudicium. Gloss. tamen, et Doct. communiter in l. vinum D. si cert. petat. intelligunt hoc, si ante non fuerit petitum, etiam extrajudicialiter: nam si esset petitum, tunc esset in mora, et à tempore moræ crescit æstimatio: movetur ex verbis illius legis, cum dicit *petitum esset*, neque dicit in iudicio, et ex aliis quæ ibi videre poteris per Socin. et Jason. col. 1. quibus tamen respondet Decius, dicens veriore esse opinionem contrariam, scilicet, quod ad constituendum debitorem in mora, taliter quod veniat interesse quanti plurimi in contractibus stricti juris, requiratur litis contestatio: movetur ex dict. l. fin. et ex l. 5. §. in hac, D. commod. ibi: *Quamvis in stricti juris iudiciis*, etc. ad quam Doct. tenentes communem opinionem respondent, quod loquatur respectu iuramenti in litem, juxta intellectum Bart. in dict. in hac, 8. lectura. Et certè iste passus est multum dubius, maxime stante ista lege Partitarum, cujus conditores viderunt dictam diversitatem inter glossatores, et nihilominus fuit positum hoc verbum in iudicio: non tamen auferem propter hoc recedere à communi opinione, secundum quam intelligo istam legem, quando ante iudicium non esset petitum, etiam extrajudicialiter: nam si hoc operatur interpellatio tacita per lapsum dici expressi; quanto magis vera interpellatio, licet extrajudicialis? et quia hoc reperitur expressum in contractibus bonæ fidei, l. si sterilis 21 §. cum per venditorem 5. D. de action. empt. nec video bonam rationem diversitatis, cur aliud in contractibus stricti juris, maxime attento jure isto Partitarum: et pro his adde l. 9. tit. 14. et l. 18. tit. 11. ista ead. Part. cum dict. l. 9. dicit *por juyzio*, et l. 18. hoc non dicit, sed *pidiesse* tantum, et sic sufficet etiam extrajudicialiter peti.

LEY IX.—Como aquel que ouiesse otorgado, que rescibiera alguna cosa emprestada, si non le fuesse entregada, como se puede amparar si gela demandassen (a).

Fiuzo, e esperança fazen los omes a las vegadas, vnos o otros, de se emprestar alguna cosa (1); e aquellos a quien fazen esta promessa, fazen carta (2) sobre si, ante que sean entregados della, otorgando que la han rescibida; e despues acaesce, que les fazen demanda (3) sobre esta razon, bien assi como si les ouiesse fecho el prestido verdaderamente. E quando tal cosa como esta acaesciere, dezimos, que este que fizo la

carta sobre si, deue esto querellar al Rey (b), o a algunos de los otros (4) que judgan en su logar, como aquel que le prometio de prestar marauedis, e non gelos quiso prestar, nin contar, nin dar; e deue pedir, que le mande dar la carta que tieve sobre el, de los marauedis que le prometio de prestar. E si se callare, que lo non muestre assi, ante que dos años passen, despues que fizo la carta, dende en adelante (5) non podria poner tal querella. E si gela demandasse despues, seria tenuto de darle los marauedis, bien assi como si los ouiesse rescibido (6). E si ante que los dos años se cumpliesen, lo querellasse, segund que es sobredicho, non seria tenuto (7) de responderle por tal carta, nin de pagarle los marauedis. Fuera ende, si el otro pudiere prouar, que le auia dado, e contado los marauedis, que le prometiera de prestar; o si el debdor, que auia otorgado, que auia rescibido los marauedis prestados, renunciassse a la defension de la pecunia, non contada. Ca estonce non se podria amparar por esta razon (8), si este renunciamento atal fuesse escrito en la carta (9).

(a) Ley única, tit. 16 del Ord. de Alc.—L. 4, tit. 1, lib. 40 de la N. R.

(b) El Rey no puede actualmente administrar justicia, porque se lo prohibe nuestra Constitucion política. Véase nuestra nota 2.ª a la L. 52, tit. 18, P. 3.

LEX IX.—Non potest debitor opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ, si creditor probat numerationem; vel si intra biennium in iudicio non fait debitor conquestus, aut si dictæ exceptioni renuntiavit. Hoc dicit.

(1) *Emprestar alguna cosa.* Ex isto verbo, et quia tantum in isto tit. tractatur de mutuo earum rerum, quæ consistunt pondere, numero, et mensura, videtur quod exceptio non numeratæ pecuniæ tantum habeat locum in confessione mutui harum rerum, non aliarum, neque in aliis contractibus: et hujus opinionis est Gloss. in l. in contractibus in princ. C. de non num. pecun. Azo tamen in summa C. eod. in princ. tenet, quod ista exceptio locum habeat pro omni re, quam quis non numeravit, vel non solvit, l. pecuniæ 178. D. de verb. signific. ejusdem opinionis fuit Simon Vincen. et alii sequaces, quam et tenet Alberic. dicens, fore de jure veriore, in dicta l. in contractibus. col. 2. scilicet, quod non sit differentia in hac exceptione inter mutuum, et alios contractus. Tu dic, quod ad hoc, ut ista exceptio transferat onus probandi in creditorem ultra biennium, locum tantum habet in contractu mutui, et etiam in confessione dotis intra sua tempora, ut C. de dote caut. non num. per totum: et est ratio, quia promptioris sunt homines ad confitendum ex causa mutui, quam ex aliis causis: in aliis tamen contractibus, vel rebus confessio statim præjudicat, ut in l. generaliter 15. C. de non num. pecun. col. 7. nisi probetur negativa, vel error, vel simulatio, et ita tenet Bald. et Salic. in dicta l. in contractibus in princ. et Paul. de Cast. in dicta l. generaliter: si tamen confessio fiat ad liberandum, poterit opponi exceptio infra 20. dies, ut in dicta l. in contractibus 14. §. super cæteris 2. ubi vide Paul. de Castr. et adde quod notat Bald. in l. pecuniæ, C. de solution.

(2) *Carta.* Quid si confessio mutui fiat coram testibus, vide Bart. in l. si ex cautione 5. de non num. pecun.

(3) *Demanda.* An autem licet actor nihil petat, possit reus istam querelam proponere? Dic quod sic, ut in authent. *hanc autem querelam*, et ibi Gloss. C. de non num. pecun. et Bart. in authent. *de tempore non solut. pecun. super dote*.

(4) *O alguno de los otros.* Quando creditor est absens, requiritur, quod ista querela proponatur in iudicio, ut hic, et in l. in contractibus 14. §. in omni 4. C. de non num. pec. Si tamen creditor posset haberi, creditoris sufficeret fieri in scriptis, ut in dict. §. in omni, et notat Gloss. in l. si intra, C. eod. tit. et ibi Bald. et Azo in summa, col. 2. Quia tamen ista lex ponit istam formam, ut fiat coram iudice, et inferius